शोधनिर्देशक
डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल

प्राथमिककालीन आख्यानेतर गद्यसाहित्यको विश्लेषण

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष दसौं
पत्रको प्रयोजनको लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
लक्ष्मी ढुङ्गेल
नेपाली केन्द्रीय विभाग
विश्वविद्यालय क्याम्पस
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर
२०६४

प्राथमिककालीन आख्यानेतर गद्यसाहित्यको विश्लेषण – लक्ष्मी ढुङ्गेल २०६४

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

प्राथमिककालीन आख्यानेतर गद्यसाहित्यको विश्लेषण शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि शोधार्थी लक्ष्मी ढुङ्गेलले मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । निकै परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको प्रस्तुत शोधकार्यप्रति म सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मितिः २०६४/४/२५

....

डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल

शोधनिर्देशक

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको शैक्षिक सत्र २०६१/०६३ का छात्र लक्ष्मी ढुङ्गेलले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार गर्नुभएको **प्राथमिककालीन आख्यानेतर गद्यसाहित्यको विश्लेषण** शीर्षक शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिद्वारा आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

....	....	....
(प्रा. घनश्याम उपाध्याय)	**(डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल)**	**(डा. गोविन्दराज भट्टराई)**
विभागीय प्रमुख	**शोधनिर्देशक**	**बाह्य परीक्षक**

मिति : २०६४/४/२५

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले स्नातकोत्तर तहको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु डा. श्री खगेन्द्रप्रसाद लुइटेलका प्राज्ञिक निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । यो शोधपत्र तयार पार्ने सन्दर्भमा आइपरेका विभिन्न समस्या र चुनौतीहरूसँग जुध्ने प्रेरणा दिँदै सही मार्गनिर्देशन गराएर अगि बढ्न उत्प्रेरित गरी आफ्ना कतिपय व्यावहारिक कार्यव्यस्ततालाई थाती राखी कुशल र समुचित दिग्दर्शन गराउनु भएकोमा उहाँप्रति म हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन एवम् श्रद्धाभाव व्यक्त गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधविषयमा उपयुक्त किसिमको सल्लाह दिई शोधकार्य गर्न अवसर जुटाउने प्रा. श्री घनश्याम उपाध्याय कँडेल तथा नेपाली केन्द्रीय विभागप्रति म हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । शोधकार्यलाई सफलताको बिन्दुमा पुऱ्याउन प्राज्ञिक सुझाव दिनुहुने उपप्राध्यापक सुकुम शर्माप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

सदा इज्जत र प्रतिष्ठाका लागि जीवनमा सङ्घर्ष गर्नुपर्छ भन्ने नैतिक अर्ती दिँदै आर्थिक र व्यावहारिक समस्यासँग सङ्घर्ष गरेर आफ्नो अमूल्य श्रम र पसिना खर्ची मेरो अध्ययनलाई यस अवस्थासम्म पुऱ्याउनुहुने परमपूज्य हजुरआमा राममाया ढुङ्गेल, पिता मोहनप्रसाद ढुङ्गेल, माता रुक्मिणी ढुङ्गेल, काका डिल्लीराम ढुङ्गेल तथा काकी विमलादेवी ढुङ्गेलप्रति आजन्म ऋणी छु । यसका साथै मभन्दा साना भाइबहिनीहरू अनिता, दीक्षा र दीक्षान्तलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । शोधकार्य चयनदेखि शोधपत्रको अन्तिमस्वरूप तयार गर्दासम्म आइपरेका शैक्षिक समस्याको हल गर्न सहयोग गर्ने तथा अन्य विविध कठिन चुनौतीहरूलाई चुनौती नै सम्झेर साथ दिने मेरा अनन्य मित्रहरू अविलाल शाह, योगेन्द्रमणि पौड्याल, डिजन भट्टराई र वीरेन्द्र नेपालप्रति आभारी छु । शोधपत्रको टङ्कण छिटो-छरितो र यथासक्य शुद्ध ढङ्गले गरी सहयोग गर्ने रेसुङ्गा कम्प्युटर सर्भिस, कीर्तिपुरका दीपक बस्नेतलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

शैक्षिक सत्र : २०६१/०६३ लक्ष्मी ढुङ्गेल

रोल नं. : ११

विषयसूची

पृष्ठ सङ्ख्या

पहिलो परिच्छेद : शोधपरिचय	**१–५**
१.१ शोधपत्रको शीर्षक	१
१.२ शोधपत्रको प्रयोजन	१
१.३ समस्याकथन	१
१.४ शोधपत्रको उद्देश्य	२
१.५ पूर्वकार्यको विवरण	२
१.६ अध्ययनको औचित्य, महत्त्व तथा उपयोगिता	४
१.७ शोधकार्यको सीमाङ्कन	४
१.८ सामग्री सङ्कलन विधि र शोधविधि	४
१.९ शोधपत्रको रूपरेखा	५
दोस्रो परिच्छेद : नेपाली साहित्यको कालविभाजन र प्राथमिक कालको निर्धारण	**६–२१**
२.१ विषयप्रवेश	६
२.२ नेपाली साहित्यको कालविभाजन	७
२.३ निष्कर्ष	२१
तेस्रो परिच्छेद : आख्यानात्मक र आख्यानेतर गद्यसाहित्यको पहिचान	**२२–३५**
३.१ सैद्धान्तिक परिचय	२२
३.२ आख्यानात्मक र आख्यानेतर गद्यसाहित्यबीच तुलना	२३
३.३ आख्यानात्मक र आख्यानेतर गद्यसाहित्यका प्रकार	२६
३.३.१ कथा	२६
३.३.२ उपन्यास	२७
३.३.३ नाटक	२८
३.३.४ निबन्ध	२८
३.३.५ यात्रासाहित्य	३१
३.३.६ पत्रसाहित्य	३२
३.३.७ जीवनी साहित्य	३३

३.३.८ दैनिकी साहित्य ३३

३.३.९ आत्मकथा ३४

३.३.१० निष्कर्ष ३५

चौथो परिच्छेद : प्राथमिककालीन आख्यानात्मक र आख्यानेतर गद्यको वर्गीकरण ३६–५५

४.१ प्राथमिककालीन आख्यानात्मक गद्यको वर्गीकरण ३६

४.१.१ धार्मिक-पौराणिक धाराका आख्यान ३६

४.१.१.१ कृष्णकथा अथवा महाभारत र भागवतमा आधारित आख्यान ३८

४.१.१.२ रामकथा वा रामायणमा आधारित आख्यान ३७

४.१.१.३ विभिन्न उपनिषद् एवम् पुराणमा आधारित आख्यान ३८

४.१.२ नैतिक औपदेशिक धाराका गद्याख्यान ३९

४.१.३ कुतूहल रोमाञ्च धाराका आख्यान ४०

४.१.३.१ संस्कृत–प्राकृत मूलका रम्याख्यान ४०

४.१.३.२ लोककथात्मक प्रेम र पराक्रमका आख्यान ४१

४.१.३.३ अरबी–फारसीमूलका कथा-किस्सा ४२

४.२ प्राथमिककालीन आख्यानेतर गद्यको वर्गीकरण ४२

४.२.१ औषधिविषयक ४४

४.२.२ धर्मविषयक ४४

४.२.३ ज्योतिषविषयक ४४

४.२.४ नीति तथा राजनीतिविषयक ४५

४.२.५ दर्शनविषयक ४५

४.२.६ कानुनविषयक ४६

४.२.७ यात्रासाहित्य ४६

४.२.८ पत्रसाहित्य ४७

४.२.९ निबन्ध ५४

४.२.१० जीवनी साहित्य ५४

४.२.१० दैनिकी साहित्य ५४

४.२.११ आत्मकथा ५५

४.३ निष्कर्ष ५५

पाँचौं परिच्छेद : प्राथमिककालीन आख्यानेतर गद्यसाहित्यको विश्लेषण **५६–१२१**

५.१ यात्रासाहित्य ५६

५.१.१ राजा गगनिराजको यात्राको विश्लेषण ५६

५.१.१.१ विषयपरिचय ५६

५.१.१.२ विषयवस्तु ५७

५.१.१.३ भाषाशैलीय विन्यास ६१

५.१.२ जङ्गबहादुरको बेलाइत यात्राको विश्लेषण ६३

५.१.२.१ विषयपरिचय ६३

५.१.२.२ विषयवस्तु ६४

५.१.२.३ भाषाशैलीय विन्यास ७०

५.२ पत्रसाहित्य ७२

५.३ निबन्ध ७५

५.३.१ दिव्योपदेशको विश्लेषण ७५

५.३.१.१ विषयपरिचय ७५

५.३.१.२ विषयवस्तु ७६

५.३.१.३ भाषाशैलीय विन्यास ८४

५.४ जीवनी साहित्य ८५

५.४.१ पृथ्वीनारायण शाहको जीवनीको विश्लेषण ८६

५.४.१.१ विषयपरिचय ८६

५.४.१.२ विषयवस्तु ८६

५.४.१.३ भाषाशैलीय विन्यास ९६

५.४.२ कवि भानुभक्तको जीवनचरित्रको विश्लेषण ९७

५.४.२.१ विषयपरिचय ९७

५.४.२.२ जीवनीपरक कृतिका रूपमा कवि भानुभक्तको जीवनचरित्र ९८

५.४.२.३ समालोचनापरक कृतिका रूपमा कवि भानुभक्तको जीवनचरित्र १०१

५.५ दैनिकी साहित्य १०२

५.५.१ बत्तीस सालको रोजनाम्चाको विश्लेषण १०३

५.५.१.१ विषयपरिचय १०३

५.५.१.२ विषयवस्तु १०३
५.५.१.३ भाषाशैलीय विन्यास ११५
५.६ आत्मकथा साहित्य ११६
५.६.१ आफ्नु कथाको विश्लेषण ११६
५.६.१.१ विषयपरिचय ११६
५.६.१.२ विषयवस्तु ११७
५.६.१.३ भाषाशैलीय विन्यास ११९
५.७ निष्कर्ष १२०
छैटौं परिच्छेद : प्राथमिककालीन आख्यानेतर गद्यका मूलभूत प्रवृत्ति १२२–१२५
सातौँ परिच्छेद : उपसंहार १२६–१३०
७.१ समग्र निष्कर्ष १३०
सन्दर्भग्रन्थसूची १३१–१३४

सङ्क्षेपीकरण

सङ्क्षिप्त रूप	**पूरा रूप**
अङ्	अङ्ग्रेजी
एघारौं संस्क.	एघारौं संस्करण
चौथो सं.	चौथो संस्करण
डा.	डाक्टर
तेस्रो संस्क.	तेस्रो संस्करण
दो.संस्क.	दोस्रो संस्करण
नवौं संस्क.	नवौं संस्करण
ने.रा.प्र.प्र.	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
पृ.	पृष्ठ
प्रा.	प्राध्यापक
वि.सं.	विक्रम सम्वत्
सम्पा.	सम्पादन/सम्पादक
सत्रौं संस्क.	सत्रौ संस्करण
हि.	हिन्दी
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
. . .	केही अंश छाडिएको
/	अथवा